

Нова омладина

Одушевљење поводом српских победа било је међу Југословенима у Аустро-Угарској веома велико. Алекса Шантић и Анте Тресић Павачић објавили су читаве збирке песама тим поводом, а Иво Војновић је дао нов епилог *Мајци Југовића*. Сва штампа пратила је скоро без даха кретање војске, а публика, не могући по мањим местима да сачека новине, сама се претплаћивала на ратне депеше. Срби у босанском сабору дали су протесну изјаву против антисрпског става бечке владе, а омладина је, изазивачки, поручивала песмом у Београду и на Цетиње "Овамо 'вамо". Стотине младих људи отишло је у добровољце и тражило да буде примљено у комитске одреде. Жене су шиле рубље за рањенике и обилато купиле прилоге за србијански и црногорски Црвени Крст. У Сплиту и Шибенику власт је распустила градске општине због манифестација за балканске савезнике. Сви народни посланици и претседници општина из Далмације одржали су потом у Задру скупштину славећи победе савезника. Власти су на те изјаве одговарале само прогонствима и полицијским мерама, као да се једна идеологија таквог замаха може сузбијати самим наредбама. И место страха изазвале су само мржњу и жудњу за осветом. Та је још појачана међу Словенима уопште, кад је немачки канцелар Бетман Холвег, јавно, у парламенту, 25. марта 1914. говорио о могућности европског сукоба, у ком би Германи били на једној а Словени на другој страни. Такве су се речи почеле јављати све чешће; сам цар Вилхелм налазио је, да би за будућност Хабзбуршке монархије било најбоље јемство кад би се створио систем, у ком би "као два чврста стуба Двојне Монархије били германска Аустрија и угарска Угарска".

Српске победе истакле су доиста југословенско питање још више на дневни ред него што је то раније био случај. "Прије Косова", писао је тада млади хрватски револуционар Владимир Черина, "ми смо просто животарили којекако, крпали наше странке, водили политику државоправну, ону јалову и партијску, ону најпроклетију, парламентарну, ону најбесмисленију и најбескориснију у једној непарламентарној држави поготово". Од Косова, од 1912. године, он види нови дух. "У оним невиђеним нападима тамо, у оним јуришима, клањима и окршајима, било је и оног нашег најгордијег хрватског духа, што нам је сачувано остало. Оно је у ствари било ослобођење Старе Хрватске под именом Старе Србије." Аустрија од 1908-1912., откад је сама дала југословенском питању актуелан карактер, не само да није учинила ништа да га помакне напред, него је, напротив, својом политиком реакције отуђила многе и од оних елемената, који су дотле све своје политичке комбинације правили само у оквиру Хабзбуршке Државе. Од некадашње намере да аустријске југословенске области постану атракција за Србију и Црну Гору није било више ни помена. У пролеће 1914. год. војни кругови су у последњи час спречили парламентаризацију владе у Хрватској не кријући своје сумње у чланове већине, коју је претстављала Српскохрватска Коалиција. "Значај југословенског питања не схватају ни сада још, после догађаја на Балкану!" завршује једну белешку у свом Дневнику министар Ј. Бернрајтер. Француски посланик у Бечу, Димен, имао је потпуно право, кад је тих дана писао, да се против Југословена

употребљавају исти методи као некад у Ломбардији и Венецији; ти методи "продужавају власт али чине и потпуно неизбежним револт."

Пошет Србије, показан снажно у Балканском Рату, дао је довољно доказа о њеној виталној снази, развијаној дотле под врло тешким условима. Разумљиво је с тога што су се сад у ојачалу Србију почеле упирати очи њихових сународника из ропства са још више поверења него пре и што јој се почела са много страна додељивати улога Пиемонта. И Србија сама осетила се, после ових успеха, више свесна своје снаге и свог позива. У њену вредност као вође за дело народног уједињења веровали су дотле само појединци; од тада у њу је почео веровати скоро цео народ. У том очигледном јачању Србије и дизању њеног престижа гледала је Аустрија од 1912. год. непосредну опасност за себе саму. Србија тад није угрожавала непосредно посед Дунавске Монархије, али се у аустриским водећим круговима налазило да га угрожава посредно својим развијањем, и да га може угрозити касније, у ближој или даљој будућности. Мисао о превентивном рату, проповедана пре и око Анексионе Кризе, добија сад још више присталица и постаје предмет јавне дискусије.

Противност између Аустро-Угарске и Србије изгледала је доиста све више као непремостива. За спољашњу аустрискую политику стварање велике српске државе значило је закрчивање пута аустро-германском продирању на Балкан и ослобађање Балкана од аустрског дипломатског и привредног притиска. У унутрашњој политици Аустро-Угарске Србија је постајала све више привлачна тачка за њене југословенске поданике, који су имали пред собом очигледан пример колико снаге и полета показује један њихов део у пуној националној слободи, а колико се њихове енергије троши само у раду на сузбијању туђих прохтева и у борби да се очувају основна народна права. Противности између Дунавске Монархије и Србије могле би се уклонити само тако, да се Србија коначно одрече активне националне политике и уђе и сама, у каквом било оквиру, у састав Аустро-Угарске или у зависни положај према њој; свако друго решење било би половно и не би могло до краја умирити меродавне кругове Беча и Пеште. Од Србије се то није могло тражити као ни од Немачке и као ни од Италије пре 1866. и 1870. године.

У тој противности видело се јасно оцртавање извесног неминовног историског сукоба. Србија је постојала као слободан организам и развијала се и тежила да се развија према својој животној потреби а на основу своје етничке снаге. У њој се, откако је обновљена, од почетка XIX века, мислило стално о том, да она постане матица за уједињење српског народа, а после се, временом, развијала мисао и о потреби уједињења свих Југословена. То је била животна мисао и животни услов мале Србије; без њих, без дубоке вере у њих, она би се уопште тешко могла одржати кроз све тешке кризе, кроз које је пролазила, а и само њено одржавање кад би остало трајно у тим збијеним и угроженим границама било би једва вредно право државног живота. Аустрија, која је династички конгломерат са национално хетерогеним и незадовољним елементима, није се опет задовољавала само тим да чува свој посед, него је, још увек у старој традицији, водила активистичку политику једне велике силе. Њена политика на Балкану била је сва у знаку

експанзије, политичке и економске; њено држање 1878., 1904., 1908. и 1912. год. давало је и сувише доказа колико је њен активистички дух уједно и агресиван. Она је у то време више угрожавала друге, него што је сама била угрожена. И изазвала је, природно, таквом политиком опште сумње реакцију српских националиста, и заострила ситуације до најозбиљнијих могућности рата. У водећим круговима Дунавске Монархије осећало се добро, да се њихова држава почиње распадати и тражио се лек. Место да се покуша извести нека унутрашња реорганизација која би могла да донесе и извесну регенерацију, чинило се као лакше скрхати најпре Србију, као да је она крива *свем злу* од кога је патила Дунавска Царевина и као да би слом Србије значио оздрављење Аустрије и престанак свих њених тешкоћа.

У Аустрији се цело време говорило, да је овакво и оволико расположење њихових југословенских поданика не толико израз властитог и спонтаног уверења, колико систематске агитације која се водила од стране Србије. У том правцу они су нарочито указивали на активност *Народне Одбране*. Ово друштво било је основано 10. октобра 1908. за време оног великог узбуђења, које је у српском друштву изазвала анексија Босне и Херцеговине. У њ су ушли претставници свих странака с намером, да ради виших националних интереса утоле партиске страсти и створе концентрацију свих народних снага. Други циљ је био, с обзиром на тадашњу могућност рата између Србије и Аустро-Угарске, да Народна Одбрана постане матица за прикупљање и организацију добровољачких одреда.

У Србији обновљена Народна Одбрана радила је живо на јачању витешког духа и физичке регенерације помагањем гимнастичких организација и стрељачких дружина, а у крајевима ван Србије намеравала је, помоћу предавања и разних патриотских манифестација, развијати свест о народном јединству. Живо је желела да се друштво препороди и створи нови, бољи тип нашег човека, "нови Србин", како је говорио Васа Стајић, дајући такво име једном свом листу. Мисао о уједињењу свих Срба била је идеја водиља у целом раду. Да је у тој пропаганди било агитације против Аустрије то је била природна последица већ из самих мотива постанка овог друштва, а и из његових општих схватања. "Као што су некада са југа ишли Турци на нас, тако иде данас са севера Аустрија", писало је у њиховом програму, "Србија мора да прими борбу с моћним суседом, јер је то потреба њене слободе, самоодржања и општег напретка."

Активност Народне Одбране била је врло жива, али ипак ограничена и у погледу на учеснике, а прилично и на подручје. У Србији самој она је од 1912. год. осетно губила терен. Из њеног вођства повлачили су се постепено грађански интелектуалци, нарочито угледнији јавни радници, незадовољни извесним лицима у њему. Они су основали нову организацију, *Културну лигу*. У самој *Народној Одбрани* почело је све мање бивати пуне сагласности у раду. Један део њених вођа био је за то, да се цео рад подеси према духу нових правила и да буде више културан и дефанзиван, како је, у осталом, гласило и име друштва; док је други, борбенији, тражио да се покаже још више активности. Овај се домало издовојио и основао посебну организацију под именом *Уједињење или смрт*. Ова друга организација служила се именом *Народне Одбране*, иако се са њом није слагала, и

то, по казивању Чедџе Поповића, једног од најактивнијих чланова ове друге, с тога што је рад *Народне Одбране* стекао извесну популарност преко граница и што се бојало, да не би на људе рђаво деловало кад би видели да између те две организације нема сагласности.

О неслагању у вођству Народне Одбране избиле су прве вести у широку јавност још у лето 1911., кад се почело говорити, да се одвојила група активнистички расположених, претежно млађих, људи, која је 13. маја 1911. основала посебно удружење. Стварни вођа њихов постао је генералштабни мајор Драгутин Димитријевић звани Апис, који је био и један од главних завереника против погинулог краља Александра Обреновића. Завереничким круговима припадао је и највећи број његових првих сарадника. Од незавереника главна личност био је бунтовни новинар Љубомир Јовановић звани Чупа, кога су пријатељи називали Мацинијем Младе Србије...

Ново удружење звало се *Уједињење или смрт* и његово име било је довољно да означи програм; у публици њему је дато тајанствено име *Црна Рука*. Друштво је, по својим статутима, револуционарни рад претпостављало духовном, а од Србије је хтело да створи прави Пиемонт. Тим именом се звао и орган тога друштва, који је покренут у јесен те године. Његова је намера била да, уз живу националну пропаганду, изведе револуционарну организацију у свима областима где Срби живе, да би поспешео процес народног уједињења с једне и пад српских противника с друге стране. Рад друштва, које је било пуно осуда против партиских страсти и група у Србији, није био нимало у сагласности с владом. Нарочито су његове вође из старих либералских породица, били противници радикала, који су с Николом Пашићем на челу, држали власт. Отворени сукоб између њих избио је у јануару 1914., кад је био смењен министар рата, М. Божановић, и домало у Скопљу, кад је дошло до распре о првенству између војних и грађанских власти.

Чланови удружења *Уједињење или смрт*, сами млади људи, деловали су највише међу омладином. "Сматрали смо", пише Чедџе Поповић, "да је само омладина способна да крене новим, одлучним путем, будући да су старији нараштаји, чак и они међу њима који су се експонирани у националној борби, заморени и изгубили веру у себе, да су постали мање отпорни, па су прешли на рад путем компромиса и разних погађања." Они су имали највише веза међу младим студентима, њиховим старијим и млађим друговима, који су имали "свете ватре" одушевљавања и који су у својој младој машти све ствари гледали без много сазнања о релативности и били увек мање-више апсолутних схватања. Култ Србије био је код њих безграничан. У пролеће 1912. год., кад је једна група босанских ђака из Тузле прешла у Зворник, младићи су, чим су ступили на српско тле, пали на колена и почели да љубе слободну земљу као светињу. После победничких ратова 1912/3. год. тај је култ постао још већи и захватио је не само омладину него и друге, старије кругове.

Активност омладине била је, за све то време, веома жива. Агитовало се на све начине: преко јавности, штампом и предавањима, и непосредно у самом народу.

Извесни старији листови, као сплитска *Sloboda* и шибенички *Naprednjak* долазе од јесени 1912. у руке омладинаца О. Тартаље и М. Бартулице, а у исто време покрећу се и нови омладински листови *Preporod* у Љубљани, *Српска Омладина* у Сарајеву, *Нови Србин* у Сомбору. Ти листови су кратког даха јер немају довољно материјалних сретстава, јер су њихови уредници и сарадници већином студенти, који су тице-селице и који се, због разних амбиција, не слажу увек међусобно, и јер их добар део за своје чланке мора да издржава сутске прогоне. Али мада листови ничу и пропадају, њихова се активност ипак осећа у свакој средини где су се јавили. Њихове идеје се шире и добијају све више присталица. У извесним местима, нарочито у Далмацији, та омладина има моћан утицај у целом друштву. У Сплиту за време најтеже кризе у Скадарском Питању састају се 16. марта тајно делегати Уједињене Националистичке Омладине, који закључују да на аустро-угарски притисак против српских краљевина одговоре револуционарном пропагандом у народу и војсци. Мобилизирани омладинци развијају, доиста, у војсци живу делатност. "Опћенита је парола била: дође ли до рата, ускратити послушност и пребећи Србима". Од 8. маја 1913. у Сплиту се покреће и нов лист *Ujedinjenje*, али га власти угушују већ с другим бројем. У затвор су дошли не само његови уредници, него чак и његови читаоци. Од 1913. год. кренут је чак у Женеви сличан омладински лист под насловом *Union*.

Кад је место Цуваја као комесар за Хрватску дошао барон Скерлец, у јулу 1913., омладина решава, да и њега дочека као непријатеља зато што је пристао да се прими комесарске дужности. Из Америке чак стиже омладинац Стјепан Дојчић, који 18. августа врши атентат на њ и рањава га у руку. Чланови Српско-хрватске Коалиције осуђивали су тај атентат и изјавили су своје жаљење Скерлецу, јер су били обавештени, да је он дошао с намером да ликвидира комесаријат. Омладина, за разлику од старијих, глорификује борбу појединаца. Она се потсмева раније много хваљеном "ситном раду", јер налази да он доноси и ситне резултате. Она хоће велика дела и подвиге. Успеси које је Србија постигла у два последња рата говорили су јој, по њиховом веровању, само то, да се велико постиже само онда кад се велико и тражи. Они су налазили, да је било доста трпљења под Аустријом и да је дошло време, да се у њој учине радикалне измене. Ако неће да их изврши Аустрија сама, извршиће их омладина, чија вера у своју мисију прелази у једну врсту националног митског фанатизма. Један младић ђак, Милош Пјанић, писао је свом другу Боривоју Јевтићу ове за ту омладину веома карактеристичне речи: "Ја вјерујем исто тако као ти у ослобођење нације и без наше сарадње, али то неће бити данас, а ми хоћемо или у животу да умремо или у смрти да живимо."

Међу омладином Босне и Херцеговине одавно је било уобичајено оснивање тајних ђачких друштава. Год. 1896. ђаци сарајевске гимназије основали су друштво "Српска свијест". Седнице тог друштва "почињале су се и вршавале химном "Боже правде". Тајно националистичко ђачко друштво основало се и у Мостару 1898. год., које је после, 1905., обновљено са именом *Слобода* и имало претежно политички карактер. Покрет се иза тога ширио све јаче, а организацију су вршили понајвише великошколци, који су 1905. год. у Бечу основали своје друштво *Рад* и већ 1906.

спремали велики омладински збор у Сарајеву. Тај збор, видећи јасан антиаустриски смер његових покретача, власти су забраниле пре него је и био јавно сазван.

У новије доба, откако је почела борба за грађанске слободе, и писање штампе у Босни и Херцеговини било је пуно духа незадовољства и бунтовности. А. Шантић, популарни песник Херцеговине, певао је већ 1907. год. на адресу аустриских властодржаца:

*Ми знамо судбу и све што нас чека
Но страх нам неће заледити груди,
Волови јарам трпе а не људи,
Бог је слободу дао за човјека.
Наша је снага планинска ријека,
Њу неће никад уставити нико,
Народ је овај умирати свико,
У крви својој да нађе лијека...*

*И кад нам мушке узмете животе
Грбови наши бориће се с вама!*

Те мушке, снажне речи имале су одјека у читавој земљи и понављале су се као молитва. Бунтовни списи Петра Кочића, одличног књижевника, који је несумњиво највише утицао у Босни и на сељака и на омладину, давали су израза револуционарном расположењу од кога је тешко могло бити интензивнијег. Још 15. априла 1898. писао је тај национални борац свом оцу, да је његова "светиња на првом мјесту ослобођење моје домовине и уједињење раскомаданог Српства". Писање Ристе Радуловића у *Народу*, покренутом 1907. год., било је све само у "црвеном" расположењу, националном и социалном. Владимир Гађиновић, један од главних револуционара омладинаца, управо њихов вођ, кога извесни људи желе да претставе као духовни производ организације *Уједињење или смрт*, почео је свој рад баш у *Народовој* редакцији, у Мостару 1907. год., и ту је добио своје револуционарно крштење. Он је отишао одатле у Београд за време Анексионе Кризе, у добровољце, да тражи другове за борбу, као што је Божидар Зечевић, омладинац из Невесиња, из истих разлога отишао у Русију, из Беча, у ком је 1908. организована прва омладинска тајна револуционарна организација по руском систему тројки. Неколико омладинаца, сами од себе, spremали су се на акцију. Из Гацка и Билеће пребегло је у Црну Гору током 1908./9. год. неколико стотина младића, са два свештеника, да учествују у евентуалној борби против Аустрије.

Тачно каже др. Бранко Чубриловић, сам активни омладинац, из једне борбене националне породице, да је на босанску омладину највише деловао пример атентата Богдана Жерајића, изведеног из сопствене иницијативе, као дело дубоког личног револта и као најречитији протест против анексије. Жерајић је био интимни друг Гађиновићев и његов пример деловао је силно на овог другог и скренуо га коначно на пут активности једног националног револуционара. "На све стране, после Жерајићева атентата, ничу колоне бунтовних кружока. Сарајево, Мостар,

Тузла, Бања Лука, дају тон, обележје у тој борби. Читају се руске нихилистичке брошуре, студира се национални покрет на целом свету - Мацини, Фихте; иде се у Србију, да се и тамо хватају каквегод везе, неко у комите, неко у новинаре, неко у кружоке, - речју, све се инспирисало, очеличавало за борбу." То потврђује и П. Слијепчевић, други активни омладинац, који нарочито истиче духовни утицај југословенске идеологије. Омладинци су "читали Скерлића, обасјавали се вером и храброшћу при погледу на јуначка дела Србије. Али онај непосредни, интимни утицај имали су у својој властитој ђачкој средини. Укус атентата дао им је Жерајић, чији гроб ките".

Од јесени 1912. год. почиње још интензивнија систематска организација омладине. Њени чланови се организују у клубове *Народног Уједињења*, којима је "темељна и централна задаћа пропаганда филозофије национализма у опште, уз нарочиту пропаганду радикално-демократских доктрина". *Народно Уједињење* сматрало је, по својим статутима, "да је уједињење српско-хрватског народа, заједно са народом словеначким, изнад свих диспозиција интернационалних и историјских, условљено нарочито диспозицијама само националне душе, вјером народа у своју снагу, прије свега и његовом свјесношћу свога националног задатка. Зато ће клуб стварати необориви култ српско-хрватске националне енергије, националне религије и националног оптимизма". "Редови националистичке омладине", пише О. Тартаља, "постају дан на дан све већи и гушћи. Уз академичаре прилазе у масама средњошколци, радници и сељаци, особито у Далмацији. Сплит је први међу првима, он носи барјак". Њихова је девиза "Уједињењем Ослобођењу". Исто је тако врло жива организација и у Босни и Херцеговини. Сва главнија места, у којима су се налазиле средње школе, Сарајево, Мостар, Тузла, Бања Лука, Требиње, имала су своје ђачке организације на програму *Народног Уједињења*.

После Сплита и Сарајева врло важно средиште претстављао је Праг. Тамо су се почетком 1914. г. ујединила сва омладинска удружења Срба, Хрвата и Словенаца у националистичко друштво *Југославију*, које покреће и свој орган истог имена. У Загребу од марта 1914. почињу да излазе борбени *Vihor*, књижевни лист омладине, и политички лист *Narodno Jedinstvo*, под уредништвом Милана Марјановића. Њима се, у исто време, придружује у Љубљани месечни *Glas Juga*, који тражи "стварање слободне и потпуно независне и уједињене југословенске нације".

Сви Срби и највећи део осталих Југословена хтели су своје ослобођење од Аустро-Угарске. Откако постоји историја ти примери борбе за слободу били су увек најсимпатичнији. Борбе народа и држава против притиска Хабзбуршке династије испуњавале су понајважније странице историје од Средњег Века до данас. Ослобођење Швајцарске, Холандије, Белгије у ранија времена, и уједињење Немачке и Италије, вршено је само на њихов рачун и претставља понајлепше странице у њиховим историјама. Срби су прихватили њихов пример и не мало се одушевљавали њим. Хабзбуршка династија, коју историја није ничем научила, владала је и у XX веку сублизу онако као и у ранијима. Њена државна творевина, међутим, састављена из народа разнородних раса, осећања, и тежња, није више одговарала оном тесту, које је она навикла да моделује и сукоб је, услед тога, био

неизбежан, кад Беч није имао ни воље, ни способности, ни снаге, да изведе, за времена, потребно дело своје реорганизације. Слом Аустро-Угарске повукао је за собом тешку кризу Европе, али то се догодило само с тога, што они, који су хтели да одржавају њено стање нису оценили колико је за њих саме било од опасности да своју снагу вежу и троше за један такав скроз болесни организам. Немачкој је требао слободан пут на исток и она га је хтела да обезбеди преко Аустрије, неувиђајући да је пут из Европе у Азију водио преко једног великог моста, чији су стубови били одавно иструлели.

Опште је уверење било и код пријатеља, и код непријатеља, да се Аустро-Угарска налази пред распадом. У њој је неколико народности, и то главних, водило међусобну борбу: Чеси и Словенци са Немцима, Срби, Хрвати, Румуни и Словаци с Мађарима, Пољаци с Рутенима, Талијани с Немцима и Хрватима и Словенцима. Унутра је све врило. Неколико покрајинских сабора морало је обуставити рад, а Парламенат је био чешће одгађан због чешке опструкције. Међу самим Мађарима водила се огорчена борба између владе Стевана Тисе и њене опозиције и новооснована парламентарна гарда имала је да избацује посланике из Парламента, међу њима чак и шефове странака. Гроф Чернин писао је 22. јуна 1914. тачно, како у Румунији и по осталој Европи осваја уверење, да је Аустрија тело које се распада и да при подели Турске није од ње наследила ништа друго него њезину судбину. Месец дана пре тога, 22. маја, писао је бечки немачки посланик Чиршки у Берлин, под утиском свега што је запажао у Аустро-Угарској: "Често пута стављам себи у мислима питање, да ли се доиста још исплати, да се ми тако чврсто вежемо за ову државну творевину, која пуца на све стране и да настављамо даље напорни рад да је вучемо са собом". Помишљао је чак и на поделу Аустрије и на то, да Немачка придружи себи њене немачке области. Немачки посланик из Рима, Флотов, писао је 3. августа 1914. својој влади, како му је сам Сан Ђулијано, талијански министар Спољашњих Послова, без устручавања говорио, да је Аустрија, "лешина, која више није способна за живот".

Непријатељско расположење официрских кругова и омладине, па и цела народа, против Дунавске Монархије, у којој су под притиском живели њихови сународници, није постојало само у Србији, него и у Аустрији савезним државама, Италији и Румунији. Сан Ђулијано је у априлу 1914. говорио немачком посланику отворено овако: "Аустрија, тј. аустриска влада је творевина из ранијег времена, која не разуме да у државама као у Румунији и Италији ниједна влада не може трајно ориентисати своју политику против народних расположења". А та су све више постајала непријатељска. За Румунију, чије је држање од 1913. задавало све више брига Бечу и знатно, ако не и највише, допринело да се Аустрија 1914. год. решила на рат, писао је 1913. саветник посланства у Букурешту барон Ф. Хајмерле, да се у њој официри све више истичу против Аустрије и говоре о будућем ослободилачком рату против ње. "Нескривено се овде говори у војничким круговима о том будућем рату и он се чак одобрава... Велика анимозност против нас, а нарочито против Мађара, која дрема у сваком Румуну... избила је сад у најплаховитијем облику". Сам краљ Карол говорио је аустриском посланику, да мађарско поступање према Румунима изазива "у широким масама Румуније јако осећање солидарности" са

њиховим сународницима, које се обрће против саме Аустро-Угарске. Немачком посланику говорио је још искреније, да је антиаустриско расположење захватило целу земљу, да је продрло чак и у војску. Гроф Чернин је сам 5. децембра 1913., у једном ванредно мудро и државничком мемоару, писао у Беч, да такво расположење сматра сасвим "природним и човечанским", "та ми живимо у време националног братимљења и кроз цео наш политички живот провејава национални дух... Што се данас спрема на румунској граници исти је приказ који се већ створио на српској граници..."